BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHI DAVRIDA O'QUV FAOLIYATI VA O'QUV MOTIVLARINING SHAKLLANISHI

Latifa Zarifovna Korayeva
Navoiy innovatsiyalar universiteti o'qituvchisi(PhD)

Received: 06.11.2025
Revised: 07.11.2025
Accepted: 08.11.2025

Kalit so'zlar:
Maktab, bola, diqqat, idrok, taraqqiyot, xulq, axloqiy normalar, xarakter.

Key words:
School, child, attention, perception, development, behavior, moral norms, character.

Ключевые слова:
Школа, ребенок, внимание, восприятие, развитие, поведение, моральные нормы, характер.

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolaning o'sishi, uning psixikasi va ongining taraqqiyoti, o'quv faoliyati davomida bolaning bilish jarayonlarining namoyon bo'luvchi xususiyatlari, aql sifatlari va fikr yuritish jarayonlarining rivojlanishida psixologik qiyinchiliklarning yuzaga kelishi, kichik maktab yoshidagi davrining psixologik o'zgarishlari haqida fikr yuritiladi.

Abstract: This article is about the growth of the child, the development of his psyche and mind, the manifested characteristics of the child's cognitive processes during his educational activities, the occurrence of psychological difficulties in the development of mental qualities and thinking processes, psychological changes during the period of junior school age. is considered.

Аннотация: В данной статье речь идет о росте ребенка, развитии его психики и ума, проявляющихся особенностях познавательных процессов ребенка в ходе его учебной деятельности, возникновении психологических трудностей в развитии психических качеств и процессов мышления, психологических изменениях. считается период младшего школьного возраста.

Kirish. Bolaning o'sishi, uning psixikasi va ongining taraqqiyoti, jamiyat a'zosi sifatida voyaga yetishi muayyan qonuniyatlarga bo'ysunadi. Kichik maktab yoshidagidavri 6-7 yosh oralig'ini o'z ichiga oladi. Bu davrda bola psixikasida muayyan o'zgarishlar sodir bo'lishini kuzatish mumkin. Bolani birinchi bor maktab ostonasiga qadam qo'yishi bilan unda bir qator psixologik qiyinchiliklar yuzaga kela boshlaydi. Boshlang'ich maktab davrida bolaning birinchi bor maktab ostonasiga qadam qo'yishi unda o'quv faoliyatining boshlanishi hisoblanadi. Bu davrni bola uchun qiziqarli, ta'sirchan o'tkazish talab etiladi. O'quv faoliyati bolaning bilish jarayonlarining ixtiyoriy va barqaror xususiyatlarini, aql sifatlari va fikr yuritish

jarayonlarining rivojlanishida psixologik qiyinchiliklarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi.

Barcha o‘qish faoliyati qat’iy ravishda maqsadga muvofiqlashtirilgandir. Birinchidan, bolalarda o‘qish, yozish, va hisoblash malakasini egallashlari, arifmetika, asoslaridan ancha katta hajmda bilimni orttirishlari kerak. Ikkinchidan, bolaning bilim darajasi va bilish qiziqishlari kengayadi hamda rivojlanadi. Uchinchidan bilim jarayonlarining taraqqiyoti, aqliy rivojlanishi yuzaga keladi. Faol mustaqil ijodiy faoliyat uchun qobiliyat tarkib topadi va nihoyat o‘qishga bo‘lgan yo‘nalish, o‘qishga nisbatan ma’suliyatli munosabat hissi tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab yoshdagi bolalardabilim jarayonlari vaularning faoliyatida bir qator o‘zgarishlarni kuzatish mumkin: Jumladan, bola idrokining o‘tkirligi, sofligi bilan farq qiladi. Kichik maktab yoshdagi bolalarda diqqatining asosiy xususiyati sifatida esa uning ixtiyoriy zaifligini keltirish mumkin. Shuningdek, aynan shu yoshda diqqatni iroda kuchi bilan moslash va uni boshqarish imkoniyati cheklangan bo‘ladi. Kichik maktab yoshdagi bolalardada xotira jarayoni haqida so‘z yuritadigan bo‘lsak, bu davrda so‘z mantiq xotirasining va ma’nosiga tushunib esda olib qolishning roli va uning salmog’i kuchayadi, tartibga solish imkoniyatlariga bo‘ladi. Birinchi signal sistemasi faoliyatining nisbatan ustunligi tufayli Kichik maktab yoshdagi bolalardada so‘z mantiq xotirasi deb atalgan xotiraga qaraganda ko‘rgazmali-obrazli xotira ko‘proq rivojlangan bo‘ladi.

Kichik maktab yoshdagi bolalarda qoida va tushuntirishlarga qaraganda konkrtet ma’lumotlarni, voqeliklarni, qiyofalarni narsalarni va faktlarni yaxshi tez esda o lib qoladilar va xotiralarida mustahkam saqlaydilar. Xayol bilish faoliyatida esa o‘quvchining xayoli uning o‘quv faoliyatining ta’siri va talablari bilan tarkib topadi.

Shuning bilan bir qatorda bevosita taassurotlar (muzeylarga sayohat, kartinalarni ko‘rish, ekskursiyalarga borish, maktab yer uchastkasida ishlash va boshqalar) ham xayolni rivojlantiradi.

Axloqiy normalar va xatti-harakatlar qoidalarini o‘zlashtirish jarayoniga Boshlang’ich maktab yoshidagi davrda axloqiy xatti-harakat poydevori qo‘yiladi, axloqiy normalar va xatti-harakat qoidalari o‘zlashtiriladi. Shaxsning ijtimoiy yo‘nalishi tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab yoshdagi bolalardaninng axloqiy onglari 1-sinfdan 4- sinfgacha bo‘lgan davr mobaynida muhim o‘zgarishlarga uchraydi. Bu yoshning oxirgi davrlariga kelib axloqiy bilimlar tasavvurlar va mulohazalari sezilarli darajada boyiydi, ancha anglangan bo‘ladi, turli tushunchalarga ega bo‘ladi, umumlashadi. Bu yoshdagi bolalarning axloqiy mulohazalari o‘z xatti-harakatlari tajribasida va o‘qituvchilar hamda ota-onalarning konkret ko‘rsatmalari va tushuntirishlariga asoslanadi. Katta yoshli bolalarda esa axloqiy mulohazalarida o‘z xatti-harakatlari tajribasiga va kattalarning ko‘rsatmalariga asoslanish bilan

boshqa kishilarning tajribalarini ham analiz qilishga intiladilar. 6-7 yoshdagi bolalar to‘g’ridan to‘g’ri kattalarni, jumladan, ta’lim veruvchiningning ko‘rsatmalarini kutib o‘tirmay, ijobiy axloqiy ishlarning qanchasini o‘z tashabbuslari bilan amalga oshiradilar.

Kichik maktab yoshdagi bolalarda namayon bo‘ladigan xarakter xususiyatlarini, xatti-harakatlarni tahlil qilar ekanmiz, hamma vaqt ham munosabatlar amal gaoshiriladigan barqaror va mustahkam xatti-harakat formalari deb bo‘lavermaydi.

Kichik maktab yoshidagi bolalarda xarakter jiddiygina tarkib topa boshlaydi. Boshlang’ich maktab yoshidagi bolalar xarakteri, xatti-harakatlari o‘zining beqarorligi va qaramaqarshiligi bilan farq qilishi mumkin. Shu munosabat bilan ba’zan ulardagi o‘tkinchi psixik holatlarni xato ravishda xislatiga qo‘shib yuborish mumkin.

Ta’limining dastlabki yillarida qiziqishlar, xususan, bilishga bo‘lgan qiziqish, tevarak-atrofdagi olamni bilishga bo‘lgan qiziqish ko‘proq bilimga bo‘lgan tashnalik va intellektual qiziquvchanlik juda sezilarli ravishda rivojlanadi.

Kuzatuvlarga qaraganda, qaraganda dastavval ayrim faktlarga, boshqa narsalardan ajratib olingan yolg’iz hodisalarga nisbatan qiziqishlar bo‘ladi. Undan keyin esa sabablarini, qonuniyatlarini, hodisalar o‘rtasidagi aloqa va o‘zaro bog’liqliklarni bilib olish uchun bo‘lgan qiziqishlar rivojlanadi. Agar 6-7 yoshdagi bolalarda «bu nima?» degan savol qiziqtirsa birmuncha kattaroq yoshdagi bolalar uchun «nima sababdan», «qanday qilib?» degan savollar tashkil bo‘lib qoladi. O‘qish malakasining rivojlanishi bilan kitob o‘qishga, qiziqarli bo‘lgan muayyan adabiyotlarni, ertaklarni o‘qishga, bundan ham so‘ngroq qiyin bo‘lmagan ilmiy fantastik va sarguzashtlar haqidagi kitoblarni o‘qishga qiziqish paydo bo‘ladi. Texnikaga, ayniqsa, hozirgi zamon texnikasiga, raketalarga, eng yangi tipdagi avtomobil va samolyotlarga bo‘lgan qiziqish tez tarkib topadi.

Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun mehnatning tarbiyaviy ahamiyati kattadir. Biroq shuni ta’kidlab o‘tish lozimki, har qanday mehnat ham shaxsda ijtimoiy jihatdan qimmatli xislatlarini tarbiyalayvermaydi. Mehnat o‘z shaxsiy manfaati uchun bajonudil va ko‘p mehnat qilishga bo‘lgan xudbinni ham tarbiyalaydi. Bolalar o‘z-o‘ziga xizmat qilish va o‘zlari uchun foydali bo‘lgan narsalarni tayyorlash bilan shug’ullanayotganlarida ularda mehnatsevarlikni tarbiyalashga xususan zo‘r e’tibor berish kerak. Kichik maktab yoshdagi bolalardani sekin-asta ko‘pchilik foydasiga qaratilgan, boshqalar uchun bo‘lgan ijtimoiy-foydali mehnatga jalb etish juda muhimdir. O‘quv faoliyati kichik maktab yoshidagi bolalarda uchun nafaqat bilish jarayonlarining yuqori darajada rivojlanishi, balki, shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish uchun ham imkoniyat yaratadi. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, yetakchi bo‘lgan o‘quv faoliyatidan tashqari boshqa faoliyatlar-o‘yin,

muloqot va mehnat faoliyati ham o‘quvchi shaxsi rivojiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, bu faoliyatlar asosida muvafaqqiyatga O‘quv faoliyati kichik maktab yoshidagi bolalarda o‘qishda ma’lum yutuqlarga erishish extiyojini qondirishga, shuningdek, tengdoshlari orasida o‘z o‘rniga ega bo‘lishiga imkoniyat ham yaratadi. Aynan ana shu o‘rin yoki mavqega erishish uchun ham bola yaxshi o‘qish uchun harakat qilishi mumkin. Bu yoshdangi bolalar doimiy ravishda o‘zlari erishgan muvaffaqqiyatini boshqa tengdoshlari muvaffaqiyati bilan solishtiradilar.Ular uchun doimo birinchi bo‘lish nihoyatda muhim.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, bu yoshdagi bolalarda mavjud bo‘lgan ishonuvchanlik, ochiqlik, tashqi ta’sirlarga beriluvchanlik, itoatkorlik kabi xususiyatlari ularni shaxs sifatida tarbiyalash uchun yaxshi imkoniyat yaratadi.

Kichik maktab yoshidagi bolaning turli faoliyatlarda muvaffaqiyatga erishishini belgilab beruvchi asosiy shaxsiy xususiyatlarning yuzaga kelish va mustahkamlanish davri deb hisoblash mumkin. Mustaqillikni shakllantirish uchun bolaga mustaqil bajaradigan ishlarni ko‘proq topshirish va unga ishonch bildirish nihoyatda muhimdir. Shuningdek, shunday bir ijtimoiy psixologik muhit yaratish lozimki, unda bolaga biron bir ma’sul vazifani mustaqil bajarishni topshirish, bu ishni bajarish jarayonida bola o‘zini tengdoshlari, kattalar va boshqa odamlarning lideri deb his qilishiga imkon yaratib berish lozimdir. Ana shu his bolada keyinchalik mustaqil bo‘lishga undovchi motivlarni yuzaga keltirishda asosiy rol o‘ynashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Назарова, М. М. К. (2022). Профилактика девиаций в подростковый период. Science and Education, 3(2), 1306-1312.

2. Nazarova,M. (2021). boshlangich t’alim bolalardaining psixik taraqqiyotida integratsiyaviy-innovatsion yondashuvlar ahamiyati. центр научных публикаций (buxdu. uz), 7(7).